

ПРОФЕСОР КАЦАРОВ И НЕГОВОТО ТВОРЧЕСТВО

Проф. д-р Малина Новкиришка¹

Един от първите стари учебници на моя баща, които разгръщах с особено благоговение като студентка, беше „Търговско право” с подзаглавие „Съкратена стенограма на пълния курс по търговско право на проф. Константин Кацаров”. Съкратената стенограма всъщност беше около 900 страници с предговора и приложенията и това беше I-то издание от 1937 г. на „Систематичния курс по българско търговско право”. На заглавната страница с избеляло мастило все още личеше личното посвещение от автора на своя отличен студент, съдействал заедно със свои колеги за отпечатването на лекционния курс. Баща ми е бил студент в далечните 1931-1935 г. и пазеше скъп спомен за професора като за един изключителен ерудит и обаятелен лектор, но също и за много задълбочен учен, с ясно и разбираемо слово. Учебникът ми беше постоянен спътник и по-късно, когато в България започна създаването на нормативната база и развитието на доктрината на съвременното българско търговско право. И в хода на този процес, в който вече бях професионално ангажирана, новото, пето поред издание на учебника от 1990 г., ми беше полезно в две насоки. Необходимо беше връщане към базовите познания по търговско право по повод на прилагането на новия Търговски закон от 18.06.1991 г. и съпътстващите го други нормативни актове и в тази връзка учебникът на проф. Кацаров, макар и по старото законодателство, с прекрасния си стил и систематика, беше особено полезен. По повод на него беше поставена и една идея на забележителния проф. Мишо Вълчев, председател на Съвета по законодателство на Министерския съвет и по-късно министър на правосъдието, италиански възпитаник и познавач на цивилното право от неговия римски първообраз до съвременните кодификации. Той изтъкваше колко полезна би била една съпоставка на древните римски институти със съвременните, колко е необходимо да се изследва приемствеността в правото и да се търсят универсалните правни конструкции. Същото становище застъпваше и доц. Румен Чолов, който успя, макар и в един съвсем кратък вариант, да включи основните институти на римското облигационно право, обслужващи търговския обмен, в учебния си курс „Римското частно право”, издаден през 2000 г.

¹ *Професор по Римско частно право, НБУ.*

В памет на всички тези изключителни юристи, за съжаление всички покойници, едно такова изследване има своето място и в наши дни. Идеята ми се струва особено привлекателна и от дидактична гледна точка, когато се обосновава необходимостта от изучаването на римското право и на историята на европейското частно право, когато се търсят универсалните конструкции за изграждането на единно право в рамките на обединена Европа. Не зная доколко е по силите на един човек да направи такова изследване и в каква степен на задълбоченост това е възможност. Считам обаче, че имам задължение именно в памет на тези юристи и специално на проф. Кацаров, който за мене беше първият, макар и задочен, преподавател по търговско право и с помощта на чиято фондация довърших хабилитационния си труд за професор, да предприема такова изследване. Всъщност това би било доразвиване на една вече започната проблематика за търговското представителство в Древния Рим, и по-специално това, което се осъществява чрез роби и подвластни. На тази тема имам някои публикации по повод на изследването на пекулия в римското право и на свързаните с него други искове с транспозиции (*actiones adjecticiae qualitatis*). Те от своя страна откриват възможности за изследване на мястото на лицата с различен статус и от различни социални слоеве като предприемачи, за сдружаването на търговци, за типичните търговски сделки, за обезпечаването на тяхното изпълнение, за несъстоятелността и нейните материални процесуални измерения в Древния Рим. Всяка от тези теми е достатъчно обемна, за да маркира и самостоятелно изследване. Но основните идеи на античното право, обобщенията на международните търговски обичаи, запазени за поколенията от римската система на *ius gentium*, не престават да удивяват със своя прагматизъм и универсалност. И именно на това си струва да се посвети едно по-общо съчинение.

Към настоящия момент и във връзка с горните разсъждения предстои да се публикува една статия, която все още няма уточнено заглавие. Става въпрос за принципно отношение по въпроса има ли място да се твърди, че съществува римско търговско право. Този въпрос ми се поставя всяка година от студентите, особено след като четат учебния курс на доц. Румен Чолов. На тази тематика има и няколко издадени учебника и монографии на видни романисти, чиито заглавия могат да бъдат видени и в Интернет, има и множество самостоятелни съчинения в различен обем и степен на задълбоченост на отделни аспекти на търговските отношения в Древния Рим. На лекции винаги съм уточнявала, че отговорът на този въпрос може да бъде даден от две позиции-автентична, римско правна и съвременна. Ако се придържаме към

систематиката на правната материя на римските юрисконсулти, то търговско право като отрасъл не може да има, тъй като предметното деление на материята е било според систематиката на Институциите на Гай и на Юстиниан, или според тази в кодексите и Дигестите, която съвсем не обособява правни отрасли. Ако обаче използваме съвременната систематика, то несъмнено има значителна част от преторското право и правото на народите, която се отнася само и предимно до търговския обмен, в която участници са търговци и банкери. В Рим обаче няма самостоятелно обособено съсловие на лицата, занимаващи се с търговия по занятие, както е напр. съсловието на дамкарите в Древен Вавилон според Кодекса на Хамураби от XVIII в. пр.н.е. Това налага внимателно изследване на институтите на облигационното право и търсене на онези от тях, които имат специфично приложение в търговията.

В заключение бих искала да благодаря на г-жа Ивет Адам, генерален секретар на Фондация „Константин и Зиновия Кацарови”, за нейното присъствие на нашата научна сесия и за изключителните грижи, които полага за българските стипендианти на фондацията в Швейцария. В редица области на правната наука възможностите за изследване в българските библиотеки са по-ограничени и това налага ползването на научна литература в чужбина. С фондацията и нейната финансова подкрепа идеята на проф. Константин Кацаров да се даде възможност на българските учени да черпят от световното културно наследство в полза на своята страна намира истинска реализация. Така професорът ни подпомага не само с написаните трудове и изразената си гражданска позиция, но и по един пряк, осезаем начин, за което му дължим вечна признателност.